

การพัฒนาและเสริมสร้างเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของวัด
ในตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
Development and Enhancement of the Art and Cultural Identity of Temples in
Song Khanong Subdistrict, Phra Pradaeng District, Samut Prakan Province

มงคล นาฏกระสูตร

Mongkol Nathkrasooth

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University, Thailand

E-mail: mickeymlus09@gmail.com

Received July 13, 2026; Revised August 18, 2026; Accepted August 27, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดในพื้นที่ 2) ศึกษาการปลูกจิตสำนึกทางศีลธรรมของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชน และ 3) ศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในพื้นที่ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์บริบทพื้นที่ และการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนรวมถึงเจ้าอาวาส โดยใช้วิธีการเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดคันลัด วัดจากแดง และวัดป่าเกต ผลการวิจัยพบว่า 1) วัดทั้งสามแห่งมีอัตลักษณ์ต่างกันแต่เกี่ยวพันกัน ได้แก่ มรดกวัฒนธรรมมอญของวัดคันลัด บทบาทแหล่งเรียนรู้พระพุทธศาสนาของวัดจากแดง และคุณค่าด้านโบราณสถานกับศิลปกรรมของวัดป่าเกต 2) พระสงฆ์ปลูกฝังคุณธรรมผ่านการสอนธรรมะ การรักษาศีล 5 ค่ายคุณธรรม และการบรรพชาอุปสมบทโดยเชื่อมโยงหลักธรรมกับวิถีชุมชน และ 3) พระสงฆ์มีบทบาทพัฒนาชุมชน 5 มิติ คือ วัฒนธรรมและประเพณี การศึกษาและอาชีพ สาธารณสงเคราะห์ ความสามัคคีและความกตัญญู และการสื่อสารเพื่อรองรับสังคมร่วมสมัย ข้อค้นพบสังเคราะห์เป็น รูปแบบวัดเป็นฐานเชื่อมโยงอัตลักษณ์ ศีลธรรม การมีส่วนร่วม ซึ่งอธิบายว่าวัดใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐาน สร้างการเรียนรู้ทางศีลธรรม และประสาน บ้าน วัด ชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาโดยไม่แยกการอนุรักษ์ออกจากคุณภาพชีวิต

คำสำคัญ: การพัฒนาและสร้างเสริมเอกลักษณ์; ศิลปวัฒนธรรม; บทบาทพระสงฆ์; ตำบลทรงคนอง

Abstract

This qualitative research aimed to: 1) study the historical background of temples in the area; 2) examine the moral cultivation provided by monks to the community; and 3) investigate the roles and participation of monks in community development within Song Khanong Subdistrict, Phra Pradaeng District, Samut Prakan Province. Data were collected through documentary research, area observations, and interviews with community leaders and abbots. The target areas were purposively selected, comprising three temples: Wat Khan Lat, Wat Chak Daeng, and Wat

Pa Ket. The findings showed that: (1) the three temples possessed distinct but complementary identities—Wat Khan Lat represented Mon cultural heritage, Wat Chak Daeng functioned as a Buddhist learning center, and Wat Pa Ket embodied the value of a registered ancient monument and its associated arts; (2) monks cultivated morality through Dhamma instruction, observance of the Five Precepts, morality camps, and ordination programs linked to community life; and (3) monks contributed to five dimensions of community development: culture and tradition, education and livelihoods, public welfare, solidarity and gratitude, and communication for contemporary society. The findings were synthesized into a “temple-based identity-morality-participation model.” The model explains how temples mobilize cultural capital, foster moral learning, and coordinate households, temples, and communities so that cultural conservation and quality-of-life development proceed together.

Keywords: identity development and enhancement; art and culture; role of monks; Song Khanong subdistrict

บทนำ

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสารไร้พรมแดนได้ส่งผลให้เกิดพลวัตทางสังคมอย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมและค่านิยมจากต่างชาติหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างง่ายดายปรากฏการณ์นี้สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ซึ่งชี้ว่าการหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสารจากเมืองสู่ชุมชนทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงและหากชุมชนขาดกลไกการคัดกรองที่เหมาะสม ความเสี่ยงต่อการสูญเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิมจะเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ ชุมชนยังต้องเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ (Economic Determinism) ที่ระบุว่าระบบเศรษฐกิจเป็นโครงสร้างพื้นฐานในการกำหนดวิถีชีวิตมนุษย์ (Weerasai, et al., 1980) สภาพเศรษฐกิจที่เปราะบางส่งผลให้ผู้ประกอบการต้องดิ้นรนทำงานจนขาดเวลาอบรมสั่งสอนบุตรหลาน สถาบันครอบครัวจึงเปราะบางลง (Wongtham, 1998) นำไปสู่ปัญหาเด็กและเยาวชนห่างเหินจากศาสนา เกิดความเสื่อมถอยทางศีลธรรมในภาพรวม กระทั่งต่อความเสื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา (Phra Ratchawaramuni, 1983) อย่างไรก็ตาม ตามทฤษฎีสมดุลของโครงสร้าง (Structural Equilibrium) เมื่อโครงสร้างสังคมเปลี่ยน สถาบันศาสนาและพระสงฆ์จำเป็นต้องปรับตัวจากผู้นำทางจิตวิญญาณเพียงอย่างเดียว ไปสู่การเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชนเชิงรุก (Lekphet, 1995) เพื่อคัดกรองวัฒนธรรมและเฝ้าระวังจิตใจของประชาชน แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีการศึกษารูปแบบบทบาทพระสงฆ์นักพัฒนาในหลากหลายบริบท แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการศึกษาในมิติการพัฒนาชุมชนด้านกายภาพหรือสวัสดิการสังคมทั่วไป ยังขาดการศึกษาเชิงลึกที่เชื่อมโยงระหว่างต้นทุนทางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่เข้ากับการเสริมสร้างศักยภาพพระสงฆ์เพื่อรับมือกับภัยคุกคามทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจยุคดิจิทัล ซึ่งถือเป็นช่องว่างทางความรู้ (Knowledge Gap) สำคัญที่ต้องทำการศึกษาเพิ่มเติม

พื้นที่ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ (บริเวณคุ้งบางกะเจ้า) เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่น (Caichompoo, 2013) มีศูนย์รวมจิตใจสำคัญ ได้แก่ วัดคันลัด ซึ่งมีเอกลักษณ์ผูกพันกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญ (Office of Phra

Pradaeng Municipality, 2022) วัดจากแดง ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางสติปัญญาและที่ตั้งของสถาบันโพธิยาลัย (Khom Chad Luek Online, 2014) และวัดป่าเกต ซึ่งเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นจากการลงพื้นที่และมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของผู้วิจัย พบว่า ชุมชนกำลังเผชิญกับการหลงใหลของวัฒนธรรมท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการกระบวนการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยในพื้นที่คู้บางกะเจ้าที่ผ่านมาซึ่งระบุว่า วัดยังมีบทบาทสำคัญแต่ยังขาดระบบการส่งเสริมศักยภาพพระสงฆ์ให้เป็นพระนักพัฒนาได้อย่างเต็มรูปแบบ

การวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดเป้าหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวัด การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของพระสงฆ์แก่ชุมชน และศึกษารูปแบบบทบาทและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ [How, Where, When] โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสารการสังเกตการณ์ในพื้นที่ และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดและผู้นำชุมชน จากวัดเป้าหมาย 3 แห่ง (วัดคันลัด วัดจากแดง และวัดป่าเกต) แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

บทความวิจัยนี้ นำเสนอโครงสร้างเนื้อหา ประกอบด้วย 1) ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของวัดในตำบลทรงคนอง 2) สภาพการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน 3) รูปแบบบทบาทและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน และ 4) ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมศักยภาพพระสงฆ์ให้เป็นพระนักพัฒนาอย่างเป็นระบบ ซึ่งประโยชน์ที่ได้รับจะช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นแนวทางแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันศาสนาในการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของวัดในตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของพระสงฆ์แก่ชุมชน
3. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนฐานอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของวัด

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง บทบาทและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ได้สืบค้น เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยทำการบูรณาการและจัดระบบความสัมพันธ์ของวรรณกรรมออกเป็น 3 ประเด็นหลัก เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์และการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาชุมชนและตัวกำหนดทางเศรษฐกิจและสมดุลโครงสร้างสังคม

การพัฒนาชุมชน (Community Development) มีรากฐานมาจากการกระบวนการสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

(Vuthimedhi, 1983; Nosu, 1987) อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชนบทและเมืองบริเวณรอบนอกมักถูกขับเคลื่อนด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิดตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ (Economic Determinism) ของ Karl Marx ซึ่งเชื่อว่าวิถีการผลิตและระบบเศรษฐกิจเป็นโครงสร้างส่วนล่างที่กำหนดวิถีชีวิตและค่านิยมของมนุษย์ (Weerasai et al., 1980; Settho, 1989) เมื่อสภาพเศรษฐกิจบีบบังคับ วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านจะเกิดความแปรปรวน ส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวและสังคมในภาพรวม (Wongtham, 1998)

อัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมหมายถึงความหมายร่วมที่แสดงผ่านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ภาษา ความเชื่อ ประเพณี และความทรงจำของคนในพื้นที่ มีใช้สิ่งคงที่ แต่ถูกเลือก ดีความ และส่งต่อผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ช่วยอธิบายการรับและปรับสิ่งใหม่ ส่วนแนวคิดทุนวัฒนธรรมช่วยทำความเข้าใจว่ามรดกที่จับต้องได้และไม่ได้สามารถเป็นทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้และความร่วมมือของชุมชน ในการวิจัยนี้แนวคิดดังกล่าวใช้สร้างคำถามเกี่ยวกับประวัติวัด สัญลักษณ์ ศิลปกรรม ประเพณี และความหมายที่ชุมชนมอบให้แก่สิ่งเหล่านั้น เพื่อให้ระบบสังคมยังคงดำรงอยู่ได้ ทฤษฎีสสมดุลของโครงสร้าง (Structural Equilibrium) อธิบายว่าเมื่อสถาบันเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลง สถาบันสังคมอื่นๆ เช่น สถาบันศาสนา จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่เพื่อรักษาสภาวะสมดุลมิให้ระบบสังคมล่มสลาย (Weerasai et al., 1980) ด้วยเหตุนี้ “วัดและพระสงฆ์” ในฐานะสถาบันทางสังคมหลักจึงต้องปรับตัวจากเดิม จากที่เป็นเพียงผู้นำทางจิตวิญญาณ ไปสู่การเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชนเชิงรุก ทั้งด้านการส่งเสริมอาชีพ เศรษฐกิจชุมชน สุขาภิบาล เช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน/OTOP (Caichompoo, 2013; Plaptanon, 1984) และการใช้อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรและศาสนสมบัติของวัดเพื่อประโยชน์สาธารณะและส่งเสริมชุมชน (Wongtham, 1998)

2. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและพลวัตการปรับตัวของพระสงฆ์ในยุคดิจิทัล

กระบวนการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันต้องเผชิญกับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ตามทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ข้อมูล ข่าวสาร สื่อ เทคโนโลยี และค่านิยมจากสังคมเมืองหลวงไหลเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่น ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงและเสี่ยงต่อการสูญเสียอัตลักษณ์ สังคมไทยซึ่งมีรากฐานผูกพันกับจารีตประเพณีอย่างลึกซึ้งจึงต้องการกลไกคุ้มครองวัฒนธรรมเพื่อป้องกันความขัดแย้งและการสูญเสียมรดกแห่งดั้งเดิม

กระบวนการนี้ พระสงฆ์ในฐานะผู้นำการพัฒนาทางความคิดได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นกลไกลดแรงปะทะ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการปรับตัวของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน และแนวคิดการใช้สื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่ศาสนา พระสงฆ์เปิดรับสื่อเทคโนโลยี ระบบการสื่อสาร เว็บไซต์ และโซเชียลมีเดีย เพื่อเป็นเครื่องมือเชิงรุกในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนและทำงานพัฒนา การปรับบทบาทดังกล่าวช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง “บ้านกับวัด” ให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ช่วยให้ชาวบ้านเลื่อมใส รับปรับใช้ และบูรณาการสิ่งใหม่เข้ากับวิถีชีวิตดั้งเดิมได้อย่างรู้เท่าทัน และรักษาสถาบันทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างยั่งยืน

3. ทฤษฎีทางจิตวิทยาและแนวคิดพระสงฆ์นักพัฒนาในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม

การพัฒนาชุมชนที่แท้จริงไม่เพียงแต่มุ่งเน้นโครงสร้างพื้นฐานทางวัตถุ แต่ต้องอาศัยทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory) ในการสร้างแรงจูงใจและการยกระดับจิตใจของบุคคล ซึ่งเป็นแรง

ขับเคลื่อนสำคัญให้ประชาชนตระหนักรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน (Vuthimedhi, 1983; Lekphet, 1995) สำหรับสังคมไทย พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิทยาผ่านการสั่งคมสงเคราะห์ เยียวยาจิตใจ และไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชน (Suwannapong, 1981)

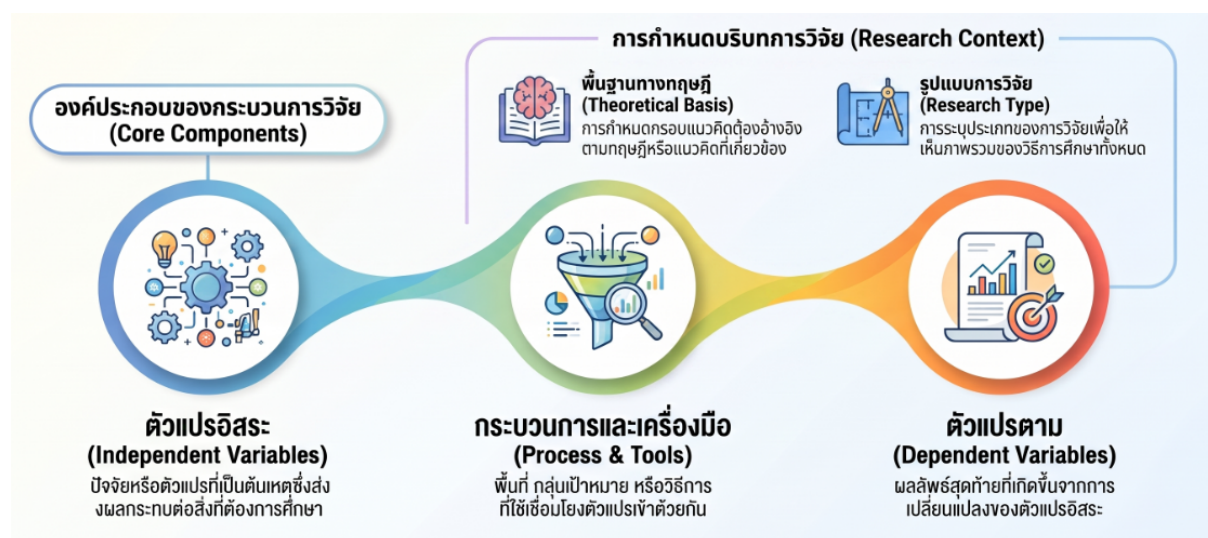
แนวคิดดังกล่าวสะท้อนผ่าน แนวคิดพระสงฆ์นักพัฒนา ซึ่งมี 2 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนาควบคู่กันทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและปากท้องของชาวบ้าน (Plaptananon, 1984) และ 2) การพัฒนาเน้นจิตใจเป็นหลัก โดยใช้หลักธรรมเป็นเกราะป้องกันไม่ให้คนในชุมชนหลงมัวเมาในวัตถุนิยม (Lekphet, 1995) การทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาจึงเป็นการสร้างแรงจูงใจจากภายใน หลอหล่อมจิตสำนึก และสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ในอดีตมุ่งเน้นการศึกษาบทบาทพระสงฆ์นักพัฒนาในมิติการพัฒนาชุมชนชนบทกว้างๆ หรือการพัฒนาทางวัตถุเฉพาะด้าน และมักศึกษาแยกส่วนระหว่างทฤษฎีทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม หรือจิตวิทยา ยังขาดการศึกษาที่บูรณาการแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้เข้าด้วยกันเพื่อวิเคราะห์ในพื้นที่บริบทพิเศษ ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โบราณสถานแห่งชาติ และสถาบันการศึกษาทางศาสนา เช่น พื้นที่คุ้มบางกะเจ้า (ตำบลทรงคนอง) ซึ่งมีการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างกระแสโลกาภิวัตน์การท่องเที่ยวกับการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม การวิจัยครั้งนี้จึงเข้ามา เต็มเต็มช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gap) โดยการนำกรอบแนวคิดทฤษฎีที่บูรณาการแล้ว มาใช้วิเคราะห์บทบาทเชิงรุกและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในบริบทพื้นที่จริงอย่างเป็นระบบ

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และนำแนวคิด ทฤษฎี ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

แนวคิด/ ทฤษฎีที่ทบทวน	ประเด็นการนำมาใช้ในการวิจัย (Application to Research)
1. แนวคิดการพัฒนาชุมชน + พระราชบัญญัติคณะสงฆ์	ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ บทบาทเชิงโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของพระสงฆ์ (เจ้าอาวาส) ในการบริหารจัดการทรัพยากร ศาสนสมบัติของวัด (วัดคันลัด วัดซากแดง วัดป่าเกด) เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณประโยชน์และการพัฒนาชุมชน
2. ทฤษฎีสมดุลของโครงสร้าง + ตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ	ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ การปรับตัวของพระสงฆ์เมื่อสภาพเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป โดยศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่มอาชีพ/OTOP และการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ
3. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม + สื่อสมัยใหม่	ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ กลไกการคัดกรองวัฒนธรรมและการปรับตัวของพระสงฆ์ในการรักษามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น (วัฒนธรรมมอญ โบราณสถาน) ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ/โซเชียลมีเดียและสถาบันโพธิยาลัยในการเผยแผ่ธรรมะยุคดิจิทัล
4. ทฤษฎีทางจิตวิทยา + แนวคิดพระสงฆ์นักพัฒนา	ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ กระบวนการสร้างแรงจูงใจและการพัฒนาจิตใจของพระสงฆ์แก่ชาวบ้าน การเป็นแบบอย่างทางจริยธรรม การสั่งสอนเยาวชน และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง พื้นที่วิจัยคือวัดคันลัด วัดจากแดง และวัดป่าเกด ในตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ การเลือกพื้นที่เป็นแบบเจาะจงจากเกณฑ์ 3 ประการ ได้แก่ มีประวัติหรือมรดกศิลปวัฒนธรรมเฉพาะ มีบทบาทต่อกิจกรรมชุมชนและมีความแตกต่างของลักษณะเด่นเพียงพอสำหรับการเปรียบเทียบเชิงคุณภาพ

พื้นที่วิจัย คือ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ (บริเวณคุ้มบางกะเจ้า) โดยเน้นศึกษาในพื้นที่วัดป่าหมาย 3 แห่ง ได้แก่ วัดคันลัด วัดจากแดง และวัดป่าเกด

ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวม 12 รูป/คน แบ่งเป็น (1) เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์นักพัฒนาจากวัดป่าหมาย 6 รูป และ (2) ผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน 6 คน คัดเลือกแบบเจาะจง โดยฝ่ายสงฆ์ต้องมียุทธศาสตร์ด้านการบริหารวัด การเผยแผ่ การศึกษา หรือกิจกรรมพัฒนาชุมชน และปฏิบัติงานในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 3 ปี ส่วนฝ่ายชุมชนต้องอยู่อาศัยหรือทำงานในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีประสบการณ์เกี่ยวกับประวัติวัด วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือกิจกรรมวัด ชุมชน ผู้วิจัยยุติการเพิ่มผู้ให้ข้อมูลเมื่อข้อมูลในประเด็นหลักเกิดความอิ่มตัว และไม่พบแก่นสาระใหม่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ชนิด ได้แก่ แบบสังเกตการณ์ (Observation Form) เป็นแบบสังเกตการณ์เชิงไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) สร้างขึ้นตามแนวคิดการสังเกตบริบททางสังคมและกายภาพ มีองค์ประกอบสำคัญในการบันทึกข้อมูลบริบททางภูมิศาสตร์ อัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน และกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างวัดกับชุมชน ใช้ศึกษาบริบทกายภาพและกิจกรรมทางศาสนาวัฒนธรรมของวัดป่าหมาย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างครึ่งหนึ่ง (Semi-structured Interview) สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน ตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ สมดุลของโครงสร้างการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และแนวคิดพระสงฆ์นักพัฒนา มีองค์ประกอบคำถามแบ่งออกเป็น

3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ของวัด ส่วนที่ 2 สภาพการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและชุมชน และส่วนที่ 3 รูปแบบบทบาทและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ในการพัฒนาชุมชนและการรับมือความเปลี่ยนแปลง เครื่องมือได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

การรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูล 6 เดือน ระหว่างเดือนมกราคม-มิถุนายนโดย (1) รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับประวัติวัด โบราณสถาน และกิจกรรมชุมชน (2) สังเกตพื้นที่ อาคาร ศิลปกรรม สื่อการเรียนรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง พร้อมบันทึกภาคสนาม และ (3) สัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ขอความยินยอมก่อนเก็บข้อมูล และปกปิดชื่อผู้ให้ข้อมูลด้วยรหัส S1-S6 สำหรับฝ่ายสงฆ์ และ C1-C6 สำหรับฝ่ายชุมชน ไฟล์ข้อมูลถูกจัดหมวดหมู่ตามแหล่งข้อมูลและจำกัดการเข้าถึงเฉพาะผู้วิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยถอดความและอ่านข้อมูลซ้ำ ลงรหัสแบบเปิด จัดรหัสที่มีความหมายใกล้เคียงกันเป็นหมวดหมู่พัฒนาเป็นแก่นสาระหลักและแก่นสาระย่อย แล้วเปรียบเทียบข้ามวัดและข้ามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล การตรวจสอบความน่าเชื่อถือใช้ (1) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าระหว่างเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ (2) การเปรียบเทียบข้อมูลจากฝ่ายสงฆ์กับฝ่ายชุมชน (3) การตรวจสอบกรณีที่ต่างจากแนวโน้มหลัก และ (4) การจัดทำร่องรอยการวิเคราะห์ตั้งแต่บันทึกภาคสนาม รหัส หมวดหมู่ จนถึงข้อสรุป การรายงานผลใช้ข้อความสรุปจากบันทึกภาคสนามและรหัสผู้ให้ข้อมูล โดยไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลและไม่เพิ่มเติมถ้อยคำที่ไม่มีอยู่ในหลักฐานต้นทาง

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาและเสริมสร้างเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของวัดในตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประเด็น ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1. ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ตำบลทรงคนอง (คุ้งบางกะเจ้า) มีประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวมอญ (มอญ) เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ส่งผลให้เกิดการหลอมรวมและผสมผสานระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมไทยและมอญอย่างลึกซึ้ง โดยวัดเป้าหมายทั้ง 3 แห่ง ที่ทำการศึกษา มีประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของวัดในตำบลทรงคนอง

ชื่อวัด	ช่วงเวลาการสร้าง	ผู้สร้าง/ความเป็นมา	เอกลักษณ์และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ
1. วัดคันลัด	พ.ศ. 2349 (ต้นรัชกาลที่ 1)	กลุ่มชาวมอญ (มอญ) ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐาน	- มีสัญลักษณ์เสาหงส์ ประจำวัดมอญ - พระมณฑล (หลวงพ่อบ่อน) พระพุทธรูปหินอ่อนสำคัญ (เปิดให้สักการะช่วงสงกรานต์) - โบราณวัตถุกระดูกช้างหลวง 2 เชือก (พระยาเศวตและพังแป้น) ในสมัย ร.5-ร.6 - พิพิธภัณฑ์มอญวัดคันลัด แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์

2. วัดจากแดง	พ.ศ. 2325 (เดิมชื่อบ้านจากแดง)	ประชาชนที่อพยพ มาจากกรุงศรีอยุธยา	– สถาปัตยกรรมสำคัญ พระอุโบสถ, อัมเมกขสถูป, พระธาตุสมันตมหาปฏิจฐานเจดีย์ – สถาบันโพธิยาลัย ศูนย์กลางการศึกษาอิทธิธรรม มหาปฏิจฐานและภาษาบาลีแก่พระสงฆ์และฆราวาส – การเผยแผ่ศาสนาผ่านสื่อสมัยใหม่ (วิทยุ FM 95.75 และเว็บไซต์)
3. วัดป่าเกด	พ.ศ. 2360 (สมัยรัชกาลที่ 2)	สมเด็จพระสังฆราช ร่วมกับกรมหมื่น เจษฎาบดินทร์ (ร.3)	– ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ (พ.ศ. 2510) – พระอุโบสถหลังเดิมมีจิตรกรรมฝาผนังช่างสิบหมู่หลวง – พระอุโบสถหลังใหม่ (พ.ศ. 2513) มีหน้าบันไม้แกะสลัก รูปนารายณ์ทรงครุฑ – อนุรักษ์ซากต้นเก โบราณอันเป็นที่มาของชื่อวัด

จากตารางที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่า วัดทั้ง 3 แห่งมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาจิตใจและวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่คุ้งบางกะเจ้าอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากฝ่ายสงฆ์และฝ่ายชุมชนสอดคล้องกันว่า คุณค่าของวัดมิได้อยู่ที่อายุหรือวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การทำให้คนรุ่นใหม่เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมสืบทอด (สังเคราะห์จาก S1–S6 และ C1–C6) แก่นสาระหลักจึงประกอบด้วยความทรงจำชาติพันธุ์ พื้นที่เรียนรู้ และมรดกศิลปกรรม ซึ่งเป็นฐานของกิจกรรมพัฒนาชุมชนในลำดับต่อมา

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ชุมชนในตำบลทรงคนอง ให้การสนับสนุนและเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีอย่างเข้มแข็ง โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกันทางความคิดและปลูกฝังศีลธรรมแก่ชุมชนผ่านกระบวนการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเรียนรู้หลักธรรมในพื้นที่วัดและสถานศึกษา พระสงฆ์สอนธรรมะ คีล 5 และการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ วันสำคัญทางศาสนา และกิจกรรมร่วมกับสถานศึกษา เนื้อหามุ่งเชื่อมโยงหลักธรรมกับพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การไม่ใช้คำหยาบ การไม่พูดเท็จ และการเคารพผู้อื่น (S1–S6; C2–C5)

การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและกิจกรรมกลุ่มค่ายคุณธรรมและการบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อนเปิดโอกาสให้เยาวชนฝึกระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกัน และความรับผิดชอบ มิได้เน้นการรับฟังคำสอนเพียงด้านเดียว (S2, S4, S5; C1, C3, C6)

การเรียนรู้ผ่านแบบอย่างและความสัมพันธ์ ชุมชนให้ความสำคัญกับความสม่ำเสมอของพระสงฆ์ในการร่วมกิจกรรม เยี่ยมเยียน ให้คำปรึกษา และช่วยเหลือผู้เดือดร้อน เพราะทำให้หลักธรรมปรากฏเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ (สังเคราะห์จาก S1–S6 และ C1–C6)

ผลดังกล่าวแสดงความเชื่อมโยงจากข้อมูลผู้ข้อค้นพบว่า การปลูกฝังศีลธรรมเกิดจาก คำสอน การปฏิบัติแบบอย่างทำงานร่วมกัน โดยอัตลักษณ์และประเพณีของวัดทำหน้าที่เป็นบริบทที่ทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เข้าร่วม

วัตถุประสงค์ที่ 3. บทบาทและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยพบว่า วัดยังคงดำรงสถานะเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชน โดยพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทเชิงรุกและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการใน 5 มิติหลัก ดังนี้

มิติ	กิจกรรมที่พบ	ลักษณะการมีส่วนร่วม
วัฒนธรรมและประเพณี	สงกรานต์ พิธีมอญ แห่หงส์-ธงตะขาบ และกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรม	พระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้นำชุมชนร่วมจัด และถ่ายทอดความหมาย
การศึกษาและอาชีพ	สอนธรรมะ ค่ายคุณธรรม แหล่งเรียนรู้ และประสานกิจกรรมฝึกอาชีพ	วัดทำหน้าที่เป็นพื้นที่และผู้ประสานเครือข่าย
สาธารณสุขและการะห์	ทุนการศึกษา การช่วยเหลือผู้ยากไร้ งานฌาปนกิจ และบรรเทาทุกข์	ระดมทรัพยากรตามกำลังและความจำเป็นของชุมชน
ความสามัคคีและความกตัญญู	การเทศนา การให้คำปรึกษา และกิจกรรมส่วนรวม	ใช้หลักธรรมลดความขัดแย้งและสร้างความรับผิดชอบร่วม
การสื่อสารร่วมสมัย	วิทยุ เว็บไซต์ และสื่อออนไลน์	ขยายการเข้าถึงการเรียนรู้โดยยังยึดเนื้อหาที่เหมาะสมกับบริบท

หลักฐานจากทั้งสองกลุ่ม ยืนยันบทบาทวัด ในฐานะพื้นที่กลาง แต่ระดับกิจกรรมแตกต่างกันตามทรัพยากรและอัตลักษณ์ของแต่ละวัด จึงไม่ควรสรุปว่าทุกวัดดำเนินงานครบทุกมิติในระดับเดียวกัน ข้อค้นพบสำคัญคือ พระสงฆ์ทำหน้าที่เชื่อมทุนวัฒนธรรมกับเครือข่ายชุมชน มากกว่าทำหน้าที่แทนหน่วยงานพัฒนาชุมชนทั้งหมด

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัดอุประสงค์ที่ 1 พบว่า วัดในพื้นที่ตำบลทรงคนองมีความโดดเด่นทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาและเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยวัดค้นลัดเป็นวัดมอญเก่าแก่ที่มีสัญลักษณ์แห่หงส์ พระพุทธรูปหินอ่อน (หลวงพ่อบอน) และพิธีกรรมมอญ วัดจากแดงเป็นศูนย์กลางทางสติปัญญาที่มีสถาบันโพธิยาลัยสอนพระอภิธรรมและภาษาบาลี และวัดป่าเกิดเป็นโบราณสถานแห่งชาติที่มีจิตรกรรมฝาผนังช่างสิบหมู่หลวงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพื้นที่ตำบลทรงคนอง (คู้บางกะเจ้า) มีประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวมอญเข้ามาตั้งถิ่นฐานและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน ประกอบกับการผสมผสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและสถาบันสงฆ์ในการอนุรักษ์รากเหง้าดั้งเดิมเอาไว้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Caichompoo (2013) ที่ระบุว่า พื้นที่คู้บางกะเจ้า เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมโดดเด่นและทรงคุณค่า และสอดคล้องกับรายงานของเทศบาลเมืองพระประแดง (Office of Phra Pradaeng Municipality, 2022) ที่ชี้ว่า วัดในพื้นที่แถบนี้มีความผูกพันกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญอย่างแน่นแฟ้น จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ที่อธิบายว่า แม้จะมีวัฒนธรรมภายนอกแพร่กระจายเข้ามาแต่ชุมชนที่มีกลไกการรักษาและคัดกรองวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง จะสามารถรักษามรดกและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนไว้ได้อย่างยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัดอุประสงค์ที่ 2 พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการปลูกจิตสำนึกทางศีลธรรมแก่ชุมชนอย่างเข้มแข็ง ทั้งการสอนธรรมะและการรักษาศีล 5 ในวันธรรมสวนะ การออกไปเป็นวิทยากรบรรยายธรรมตามสถานศึกษา และจัดค่ายคุณธรรมแก่เยาวชน ครั้งละ 200 คน (ระยะเวลา 3-5 วัน) การอบรมการพูดเพื่อลดความขัดแย้ง ตลอดจนการจัดพิธีบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสังคมยุคปัจจุบันกำลังเผชิญกับวิกฤตความเสื่อมถอยทางศีลธรรมและความเปราะบางของสถาบันครอบครัวที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจ ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับตัว

จากการเป็นเพียงผู้นำทางศาสนาตามประเพณี มาทำหน้าที่เชิงรุกในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและจิตใจให้แก่เยาวชนและประชาชน สอดคล้องกับทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory) ตามแนวคิดของ Vuthimedhi (1983), and Lekphet (1995) ที่เน้นย้ำว่า การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการยกระดับจิตใจและการสร้างแรงจูงใจจากภายในบุคคลเป็นสำคัญ ตลอดจนสอดคล้องกับงานวิจัยของ Suwannapong (1981) ที่พบว่า พระสงฆ์ในสังคมไทยมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการเยียวยาจิตใจ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และสร้างแรงจูงใจทางจริยธรรมให้แก่คนในชุมชน และตรงกับข้อเสนอของ Phra Ratchawaramuni (1983) ที่ระบุว่า การเสริมสร้างศีลธรรมแก่เยาวชนผ่านกิจกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการฟื้นฟูความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการครอบคลุม 5 มิติ ได้แก่ การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและมอญ (เช่น แห่หงส์-ธงตะขาบ) การส่งเสริมการศึกษาและอาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงรวมถึงวิสาหกิจชุมชน OTOP การสาธารณสุข เคารพให้ผู้นับถือและผู้ประสพภัย การสร้างความสามัคคีและความกตัญญู และการปรับบทบาทสู่สากล/อาเซียนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตามทฤษฎีเรื่องสมดุลของโครงสร้าง (Structural Equilibrium) สถาบันศาสนาและพระสงฆ์จึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณเพียงอย่างเดียว ก้าวมาสู่การเป็น "พระสงฆ์นักพัฒนา" เพื่อรักษาสถิติของระบบสังคมไม่ให้ล่มสลาย สอดคล้องกับแนวคิดสมดุลโครงสร้างของ Weerasai et al. (1980) และแนวคิดพระสงฆ์นักพัฒนาของ Tanabe (2004), and Plaptananon (1984) ที่ระบุว่า การพัฒนาของพระสงฆ์ต้องสร้างสมดุลระหว่างความเจริญทางวัตถุ (เศรษฐกิจ/ปากท้อง) และความมั่นคงทางจิตใจ (ศีลธรรม) พระสงฆ์ยุคปัจจุบันต้องปรับบทบาทเชิงรุกเป็นที่พึ่งพาและผู้นำการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ การที่พระสงฆ์ใช้ศักยภาพตามบทบาทหน้าที่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (Wongtham, 1998) ประกอบกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่ ทำให้สามารถขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนและส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ผลการวิจัยสังเคราะห์เป็นรูปแบบวัดเป็นฐานเชื่อมโยงอัตลักษณ์ ศีลธรรม การมีส่วนร่วม (Temple-based Identity–Morality–Participation Model: TIMP) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ ทุนอัตลักษณ์ของวัด การตีความโดยพระสงฆ์ พื้นที่ปฏิบัติการร่วมและผลต่อชุมชน โดยพระสงฆ์นำประวัติ ศิลปกรรม ประเพณี และความทรงจำของวัดมาเชื่อมโยงกับหลักธรรมและบริบทชุมชน ผ่านกิจกรรมที่บ้าน วัด และชุมชนร่วมดำเนินการ ส่งผลให้เกิดการสืบทอดอัตลักษณ์ การเรียนรู้ทางศีลธรรม ความไว้วางใจ และเครือข่ายช่วยเหลือในชุมชน ทั้งนี้ ผลการดำเนินงานและข้อเสนอของชุมชนจะย้อนกลับไปใช้ปรับปรุงกิจกรรมในรอบต่อไป ความใหม่ของรูปแบบนี้คือการบูรณาการการอนุรักษ์วัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาคนและชุมชน โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงเครือข่ายการมีส่วนร่วมในพื้นที่

ภาพที่ 2 แสดงรูปแบบการพัฒนาชุมชนโดยสถาบันศาสนา

สรุป

การวิจัยเรื่อง บทบาทและการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ สรุปผลในภาพรวมได้ว่า วัดในพื้นที่ ตำบลทรงคนอง มีอัตลักษณ์และต้นทุนทางประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นเฉพาะตัว ได้แก่ วัดคันลัดที่มีมรดกวัฒนธรรมมอญ วัดชากแดงที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาบาลีและสถาบันโพธิยาลัย และวัดป่าเกดที่เป็นโบราณสถานแห่งชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็นฐานในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ชุมชนผ่านการจัดค่ายคุณธรรม การสอนธรรมะ และการบรรพชาอุปสมบท ส่งผลให้วัดยังคงเป็นศูนย์รวมศรัทธา และพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการทั้ง 5 มิติ ได้แก่ ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านการศึกษาและอาชีพเศรษฐกิจฐานราก ด้านสาธารณสุขและสวัสดิการ ด้านการเสริมสร้างความสามัคคี/กตัญญู และด้านการเตรียมความพร้อมสู่สากลและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นการปรับตัวเพื่อรักษามรดกทางโครงสร้างสังคมในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

วัตถุประสงค์ที่ 1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกับวัดอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2 สถานศึกษาควรร่วมกับคณะสงฆ์จัดกิจกรรมคุณธรรมและสร้างเครือข่ายเยาวชนต้นแบบ

วัตถุประสงค์ที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้านการพัฒนาชุมชนสาธารณสุขและสวัสดิการและใช้สื่อดิจิทัล

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาประสิทธิผลของสื่อดิจิทัลต่อการพัฒนาชุมชน การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาหลักสูตรเสริมศักยภาพพระสงฆ์พัฒนา โดยเน้นความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน

References

- Caichompoo, S. (2013). Utilization of resources, biodiversity and local wisdom for tourism of Khung Bangkachao, Phrapradaeng district, Samutprakan province. *Academic Journal Phranakhon Rajabhat University*, 4(2), 8–15. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJPU/article/view/42041>
- Khom Chad Luek Online. (2014, January 24). *Phothiylalai Institute, Wat Chak Daeng: A temple of Buddhist learning and practice*. <https://www.komchadluek.net/amulet/177421>
- Lekphet, S. (1995). *Analyzing the work of monks as leaders in community development* [Master's thesis, Chiang Mai University]. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:92157>

- Nosu, K. (1987). *The role of Buddhist monks in social development: A case study of Songkhla Province*[Master's Thesis, Srinakharinwirot University].
- Office of Phra Pradaeng Municipality. (2022). *Phra Pradaeng Songkran Festival*. Office of Phra Pradaeng Municipality.
- Phra Ratchawaramuni. (1983). *The Buddhism and Thai Society*. Komol Keemthong Foundation.
- Plaptananon, P. (1984). *The monks in the northeast and the development of the people's self-reliance in rural communities*. Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD). 53777. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/53777>
- Settho, R. (1989). *Thai social and cultural structure*. Thai Watthana Panich.
- Suwannapong, N. (1981). *A study on the role of Buddhist monks in psychiatric social work: A case study of the monasteries having meditation practice in Bangkok*[Master's thesis, Thammasat University].
- Tanabe, S. (2004). *Yellow robes–Black robes: The legend of peasant leaders in Lanna Thailand* (2nd ed.). Chulalongkorn University.
- Vuthimedhi, Y. (1983). *Principles of community development and rural development*. Anukroh Thai.
- Weerasai, B. et al. (1980). *Monks and Thai society*. Mahamakut Rajavidyalaya University.
- Wongtham, J. (1998). *The role of Buddhist monks in social development*[Master's thesis, Thammasat University].